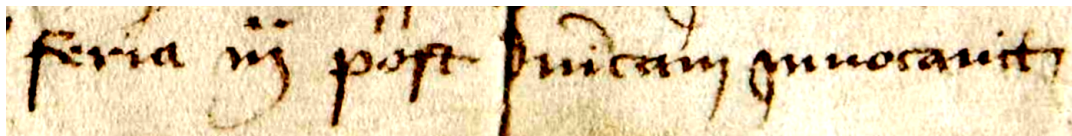

Prövningens stund

Första söndagen i fastan

Under medeltiden visste man ofta inte vilket datum det var – det var ju inte var man förunnat att ha kalender eller mobil – men man visste vad som sjöngs i kyrkan. Första sången i mässan första söndagen i fastan började med ordet *Invocavit*¹, och om man ville berätta om något som hände denna dag eller däromkring, använde man då alltså inte den dags datum, utan sade att det hände vid “*invocavit*”.

[“*feria iii post dominicam invocavit*”, tisdagen efter *invocavit*, underskrift då Biskop Anders i Strängnäs år 1418 sålde jord till sin vän Erik Nilsson.]

Texten till *Invocavit*, och till denna mässas andra *propriesånger*², kommer från psalm 91, som traditionellt använts som skydd mot prövningar, vid till exempel fasta ute i öknen. De olika faror som nämns i psalmen är demoner, personifikationer av anfäktelser, som psalmen skyddar emot. När Jesus hade fastat i öknen i 40 dagar, och frestades av djävulen (Matt. 4:6; Luk. 4:10-11), bl a genom att djävulen citerar psalm 91, så är det således ett utslag av ironi från denne, eftersom psalmen ju skyddar mot demoner.

9:e mars 2025 kl. 11:00

i Slottskyrkan i Stockholm

-
- 1 Se t ex Den svenska evangelieboken (längst bak i psalmboken), där mässan till första söndagen i fastan kallas “*Invocavit*”. Det här är alltså förklaringen till detta. Det är på sid 86 i utgåvan från 1986, och sid 1352 i utgåvan från 2015.
 - 2 Introitus (till ingång), graduale (till läsning ur GT), alleluia eller traktus (till evangeliet), offertorium (till mässoffret) och kommunion (till nattvarden).

INTROITUS

(Ps. 90(91): 15-16, 1)

*Invocabit me,
et ego exaudiam eum :
Eripiam eum,
et glorificabo eum :
Longitudine dierum
adimplebo eum.*

*Han har åkallat mig
och jag skall lyssna på honom.
Jag skall rädda honom
och ära honom.
Med dagars längd
skall jag överfylla honom.*

Qui habitat
in adiutorio Altissimi,
in protectione Dei caeli
commorabitur.

Den som bor
i den Högstes hägn,
under himlens Guds beskydd
förblir den.

Gloria Patri, et Filio
et Spiritui Sancto,
sicut erat in principio
et nunc et semper
et in sæcula sæculorum,
amen.

Ära åt Fader och Son
och Helig Ande,
som det var i begynnelsen
och nu och alltid
och i evigheters evighet,
amen.

*Invocabit me,
et ego exaudiam eum :
Eripiam eum,
et glorificabo eum :
Longitudine dierum
adimplebo eum.*

*Han har åkallat mig
och jag skall lyssna på honom.
Jag skall rädda honom
och ära honom.
Med dagars längd
skall jag överfylla honom.*

GRADUALE

(Ps. 90(91): 11-12)

*Angelis suis
mandavit de te,
ut custodiant te
in omnibus viis tuis.*

*Sina änglar
har han befallt om dig
att de skall vaka över dig
på alla dina vägar.*

In manibus
portabunt te,
ne unquam offendas
ad lapidem pedem tuum.

På sina händer
skall de bära dig
så att inte någonsin
din fot stöter emot någon sten.

*Angelis suis
mandavit de te,
ut custodiant te
in omnibus viis tuis.*

*Sina änglar
har han befallt om dig
att de skall vaka över dig
på alla dina vägar.*

KOMMUNION

(Ps. 90(91): 4-5)

[Från Torstunamissalet, en Dominikansk handskrift från 1300-talet.]

*Scapulis suis
obumbrabit tibi,
et sub pennis eius
sperabis.
Scuto circumdabit te
veritas eius :*

*Med sina axlar
skall han beskugga dig,
och under hans vingar
skall du vänta.
En sköld skall omsluta dig:
hans sanning.*

Qui habitat
in adiutorio Altissimi,
in protectione Dei caeli
commorabitur.

Den som bor
i den Högstes hägn,
under himlens Guds beskydd
förblir den.

Dicet Domino :
Susceptor meus es,
et refugium meum,
Deus meus :
sperabo in eum.

Han skall säga till Herren:
Du är min upprätthållare,
och min tillflykt,
min Gud,
jag skall hoppas på honom.

Quoniam ipse liberavit me
de laqueo venantium,
et a verbo aspero.

Ty han har befriat mig
från jägarens snara
och från bittra ord.

Scapulis suis
obumbrabit tibi,
et sub pennis eius
sperabis.

Med sina axlar
skall han beskugga dig,
och under hans vingar
skall du vänta.

*Scapulis suis
obumbrabit tibi,
et sub pennis eius
sperabis.
Scuto circumdabit te:
veritas eius.*

*Med sina axlar
skall han beskugga dig,
och under hans vingar
skall du vänta.
En sköld skall omsluta dig:
hans sanning.*

Scuto circumdabit te
 veritas eius :
 non timebis
 a timore nocturno.

A sagitta volante
 per diem,
 a negotio perambulante
 in tenebris,
 a ruina
 et daemonio meridiano.

Cadent a latere tuo mille,
 et decem millia a dextris tuis :
 tibi autem non
 appropinquabit.

Quoniam Angelis suis
 mandavit de te,
 ut custodiant te
 in omnibus viis tuis

*Scapulis suis
 obumbrabit tibi...*

In manibus
 portabunt te,
 ne unquam offendas
 ad lapidem pedem tuum.

Super aspidem et basiliscum
 ambulabis,
 et conculcabis
 leonem et draconem.

En sköld skall omsluta dig:
 hans sanning.
 Du skall inte frukta
 för nattlig skräck,

för flygande pil
 på dagen,
 för hotet som vandrar
 i mörkret,
 för ruin
 och middagens demon³.

Faller vid din sida tusen,
 och tio tusen på din högra sida,
 dig skall det dock inte
 komma i närheten av.

Ty sina änglar
 har han befallt om dig
 att de skall vaka över dig
 på alla dina vägar.

*Med sina axlar
 skall han beskugga dig...*

På sina händer
 skall de bära dig
 så att inte någonsin
 din fot stöter emot någon sten.

Över huggormar och basilisk
 skall du vandra,
 och trampa på
 lejon och drake.

Quoniam in me speravit,
 liberabo eum :
 protegam eum,
 quoniam cognovit
 nomen meum.

Eftersom han hoppats på mig
 skall jag befria honom.
 Jag skall beskydda honom
 eftersom han känt
 mitt namn.

Invocabit me,
 et ego exaudiam eum :
 cum ipso sum in tribulatione.

Han har åkallat mig
 och jag skall lyssna på honom.
 Jag är med honom i vedermödan.

*Scapulis suis
 obumbrabit tibi...*

*Med sina axlar
 skall han beskugga dig...*

Eripiam eum,
 et glorificabo eum :
 longitudine dierum
 adimplebo eum,
 et ostendam illi
 salutare meum.

Jag skall rädda honom
 och ära honom.
 Med dagars längd
 skall jag överfylla honom
 och visa honom
 min frälsning.

Gloria Patri, et Filio
 et Spiritui Sancto,
 sicut erat in principio
 et nunc et semper
 et in sæcula sæculorum,
 amen.

Ära åt Fader och Son
 och Helig Ande,
 som det var i begynnelsen
 och nu och alltid
 och i evigheters evighet,
 amen.

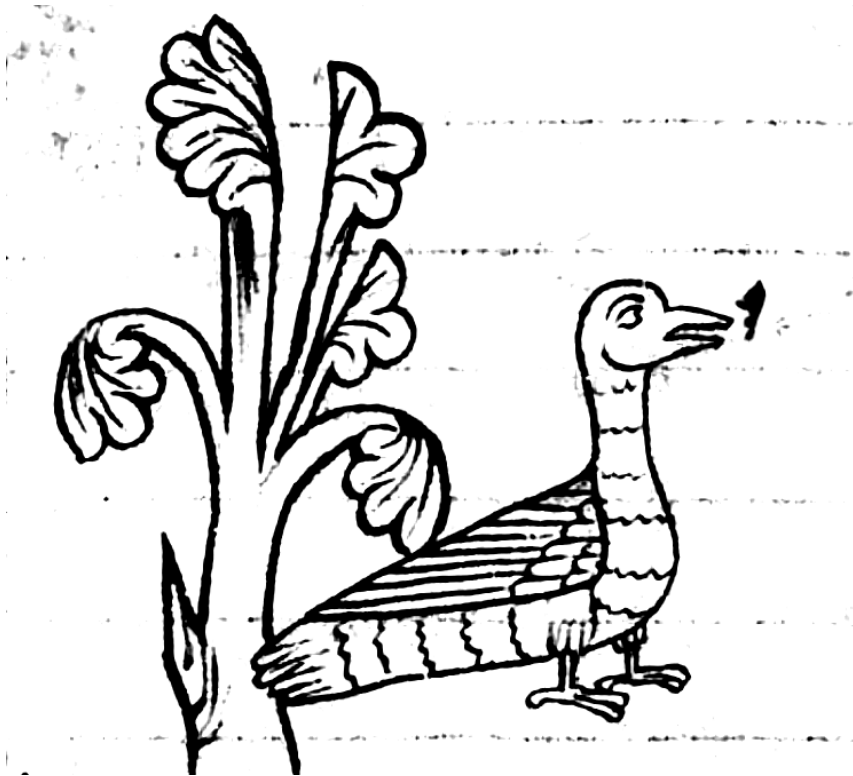
*Scapulis suis
 obumbrabit tibi,
 et sub pennis eius
 sperabis.
 Scuto circumdabit te:
 veritas eius.*

*Med sina axlar
 skall han beskugga dig,
 och under hans vingar
 skall du vänta.
 En sköld skall omsluta dig:
 hans sanning.:*

Sist i en gudstjänst sjungs *Benedicamus Domino*, “Vi välsignar Herren”, med svaret *Deo dicamus gratias*, “Till Gud säger vi tack”, vilket är det som “Tackom och lovom Herren / Herren vare tack och lov” är en översättning av. Eftersom det är försångarna som sjunger *Benedicamus Domino*, började de snart att utbrodera detta på olika sätt: till exempel med överstämmor (*organum*) som sedan förseddes med egen ny text (*motett*). Man kunde också komponera hymner som slutade med *Benedicamus Domino*, eller, som på nästa uppslag, en genomkomponerad sång, som fungerar som inledning till *Benedicamus Domino*.

Och själva *Benedicamus Domino* är ett organum över melodin till *Adiuva me Domine*, “Hjälp mig, Herre”, från gradualet *Sederunt principes*, “Furstar sitter och talar emot mig och förföljer mig”, ps. 119:23 och 86. Det brukar finnas en koppling mellan vilken melodi man använder och vad man använder den till.

För oss är turturduvan mest en symbol för hur älskande beter sig mot varandra, men på medeltiden kunde det vara annorlunda. Duvan älskar att vara eremit i öknen, älskar renhet och enkelhet, och avskyr lögn, lyx och last. Tillsammans med Benedicamus-melodin som ber Herren om hjälp, så påminner detta om psalm 91, där man ber om hjälp mot olika anfäktelser.

Columbe simplicitas
fel horret malitie
turturis & castitas
fetorem luxurie

Duvans enkelhet
förskräcks inför onskans galla,
och turturduvans renhet
(förskräcks inför) lyxens stank.

etiam
veritas inmeritum
mendacem odit spiritum

Sannerligen,
sanningen hatar en
ovärdig lögnaktig ande.

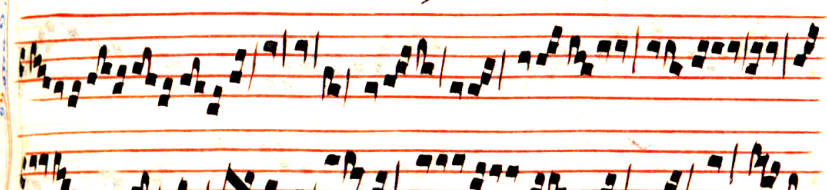
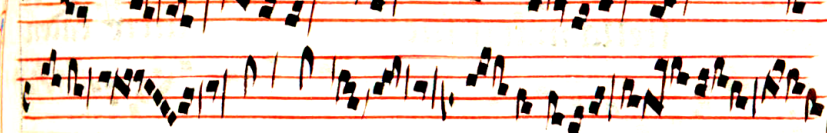
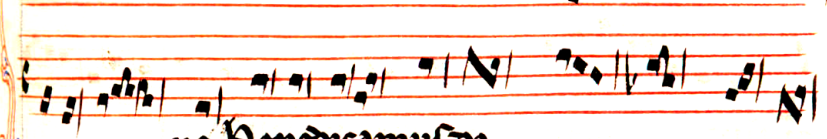
.ccc.xxix.

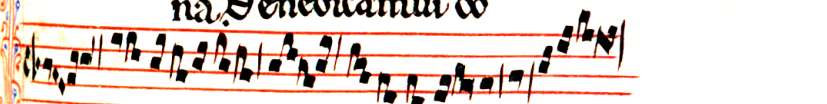
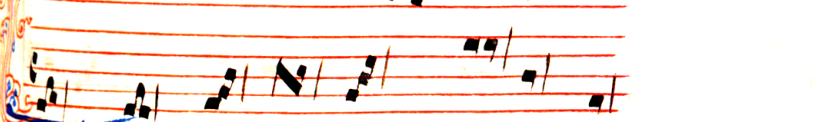
fic decertat cum virtus virtus sibi contrarius. f

crimina maiora ducunt agmi

na. Benedicamus do

mi no.

sic decertat cum vitiis
virtus sibi contrariis.
s& crimina maiora
ducunt agmina.

Så kämpar – mot lasterna –
dygden, dessas motsats;
men större brott
visar massorna.

Benedicamus domino.

Vi välsignar Herren.

Deo dicamus gratias.

Till Gud säger vi tack.

Sjöng gjorde "*Pisces Dei*", Guds fiskar. I Nya testamentet finns en utvecklad fisksymbolik av osäkert ursprung: "Jag ska göra er till människofiskare" säger Jesus, och använder fisken som symbol vid flera tillfällen: "Med himmelriket är det också som när man lägger ut ett nät i sjön och får fisk av alla slag i det.", "Finns det någon far ibland er som ger sin son en orm när han ber om en fisk?", de underbara fiskafångena i Luk. 5 och Joh. 21 ("Den natten fingo de intet", ni vet) som handlar om hur man ska missionera, den mystiska fisken med silverpenning i munnen i Matt. 17:27, eller när han utfodrar femtusen med fem bröd och två fiskar, resp fyratusen med sju bröd och några fiskar.

Efter detta fick fisksymbolen en än större betydelse hos de kristna. Tertullianus sade c:a år 200 att vi kristna är små fiskar eftersom vi är födda i vatten, alltså pånyttfödda genom dopet. Och när man upptäckte att om man sade "Jesus Kristus, Guds Son, vår Frälsare" på grekiska, "Iesous Christos Theou Yios Soter" och tog första bokstaven i varje ord, så fick man ordet *Ichthys* som betyder "fisk", så var lyckan gjord. Eftersom ett grekiskt litet "a", alfa, ser ut som en liten fisk, och Jesus sade att han var "alfa och omega" så blev glädjen än större. De tidiga kristna i Rom lär således ha klottrat "lilla a" lite här och var, i katakomber och annorstädes.

Slutligen återfinns vi på

<http://paradox.provocation.net/medeltid/index.htm>